

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1008

115

11-91

2010

115

~~10-99~~

ԺԱՄԱՆԱԿ
ԵՒ ԽՈՐՀՈՒՐԳ ԻՒՐ

ԽՈՐՀՐԳԱԾԵՑ
ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ

Ի ԼՈՅՍ ԲՆՐԱԻ
ՄՏԵՐԻՄ ՀԱՅՐԵՆԱԿԵՆ ՄԵՐ
ՊԱՐՈՆ ՀԱՄԱՐՁՈՒՄ ԱՅԻՄԵԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՒ Մ. ՏՆՏԵՍԵԱՆ

1876

7
L'Imprimerie

115

14-91 W

**ԺԱՄԱՆԱԿ
ԵՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԻՒՐ**

**ԽՈՐՀՐԴԱԾԵՑ
ԵՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻՒ**

**Ի ԼՈՅՍ ԲԵՐՈՒ
ՄՏՆԵՐԻՄ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆ ՄԵՐ
ՊԱՐՈՆ ՀԱՄԱԲԱՐՁՈՒՄ ԱՋԻՄԵԱՆ**

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐ ԵՄ ՏՆՏԵՍԵԱՆ

1876

1001
2016

108649-42

Ամենեցուն ժամանակ է և ժամ ամենայն իրաց 'ի ներքոյ երկնից :

Ճամանակ ծնանելոյ և ժամանակ մեռանելոյ . ժամանակ անկելոյ և ժամանակ խլելոյ զոնկեալն . ժամանակ սպանանելոյ և ժամանակ բժշկելոյ . ժամանակ քակելոյ և ժամանակ շինելոյ . ժամանակ լալոյ և ժամանակ ծիծաղելոյ . ժամանակ կոծելոյ և ժամանակ կարաւելոյ . ժամանակ ցրելոյ քարինս և ժամանակ ժողովելոյ քարինս . . . ժամանակ խնդրելոյ և ժամանակ կորուսանելոյ . . . ժամանակ պատառելոյ և ժամանակ կարկառելոյ . ժամանակ լռելոյ և ժամանակ խօսելոյ . ժամանակ պառերազմի և ժամանակ խաղաղութեան :

Սողոմոն . Գիրք Ժողովոյն . Գլ . Գ :

ԱՌ ՄԵԾԱՐՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑԴ ԻՄ

ԵՒ ՄՏԵՐԻՄ ՍԻՐԵԼԻ

ՃԱՄԱՆԱԿ ԵՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԻՒՐ մակագրով մի քանի տող բան խորհրդածեցի և 'ի գիր հանի , զոր Ձեր ազնիւ անուան կը նուիրեմ . և դու որ բան , գիր ու յառաջդիմութիւն կը սիրես , կը շնորհեմ որ յօժարամտիս զայն 'ի լոյս հանել Ձեր անձնանուէր ձեռնատուութեամբ . և ձեզ նման գիր ու բան սիրող Հայոց երիտասարդաց ըուն նուիրէս , որպէս զի կարդան ու խելամտին թէ ի՞նչ է Ճամանակ և իւր անյայտ խորհուրդներ , և ո՞րչափ տիրող և հզօր է :

Երկնից Նախախնամութիւն իւր ամենիշխան գաւաղանը Ճամանակին ձեռք տուեր է . որ կը վարէ և կը կառավարէ մեր աշխարհ ինչպէս սուտիկան մի :

Հէք մարդոյն կեանք՝ Ճամանակի յարաշարժ փոփոխութեան մէջ կը տարուբերի միշտ հօղմավար վիճելով որպէս չորացած խուրբ : Միայն սուկական և ստրուկ մարդ չէ որուն վերայ կ'իշխէ Ճամանակ , այլ և աշխարհիս հզօր գահեր նոյն անզօր խռիւններու պէս կը տարուբերին :

Եւրոպա Ճամանակի խորհուրդ թողուց և այժմ իւր հրաշք թուրքաստանի վերայ դարձուց . մարդ չէր հաւատար որ հինգ հարիւր ւարեկան

Թուրքիոյ պառաւած և ամուլ Մայր երկնելով
երկնելով հին աշխարհին համար նոր Մանուկ
Սահմանադրութիւն մի ծնէր : Ծնաւ , այո՛ , և
ստրկացած ժողովուրդներ իրրեւ ազատարար կը
համարին զայն . բայց տեսցուք թէ դայեալներ
ի՞նչպէս պիտի պահեն զայն որ ապրի . երբ նոր
վերածնած մանուկ Թուրքաստան կուուով ու սրով
մանկակոտոր կը լինի :

Դժխեմ Ժամանակ երկու ձեռք միանգամայն
բերաւ Թուրքաստանին վերայ . նոր Օրէնք՝ Սահ-
մանադրութիւն բերաւ , որ նորա յաւիտենական
աւերակներ շինէ . պատերազմ բերաւ , որ նորա
հին աւերակաց վերայ նորանոր աւերակներ կուտէ :

Բայց աշխարհի պատմութեան , կարգէն և
դրութեանն այնպէս կ'իմանամք որ 'ի վերջոյ յաղ-
թող Ժամանակ պատերազմին քանդող ձեռքը
կարճելով՝ կ'ընդարձակէ խաղաղութեան և յա-
ռաջդիմութեան ձեռք . և ինչ որ քակեց պատե-
րազմ , Սահմանադիր Օրէնք , հաւասարութիւն և
ազատութիւն զայն կը շինեն :

Եւ այս իսկ է Ժամանակին դո՞ժ ու խորհրդա-
նչան , որ աշխարհս քակուելով և շինուելով միշտ
յառաջադիմէ : Անշուշտ ամեն հնութիւն պէտք
է քանդուի . այլ միթէ ինչ որ այսօր կը շինեմք
և զայն նոր կը համարիմք , կը մնայ : Քա՛ւ . այն
եւս կը կորնչի և կը մնայ միայն Յաւիտենականն ,
ըստ Սալմոսին . « Նոքա կորնչին և դու կաս և
Քաս յաւիտեան » :

ԽԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻՆ

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ

ԵՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԻՒՐ

Ո՛վ յաւիտենական Ժամանակ , քո խորհուրդ , քո
դործ և քո նպատակն ի՞նչ է , չգիտենք . երկնակամա-
րին վրայ պայծառ լուսագունտ մի ունիս , զոր արեւ կը
կոչուիք , և որ անհուն բարձրութեանն ճառագայթներն
արձակելով մեր այս երկրագունտ կը լուսաւորէ և կը
չափէ մարդկային առօրեայ կեանք :

Քո արեւուն տակ մերկ կը ծնի մանուկն , նոյնգու-
նակ մերկ կը մեռնի . գիտես թէ մէկ ձեռքովդ մանուկ-
ներն խանձարուրի մէջ կը պատես և կ'օրօրես , միւս
ձեռքովդ զանոնք կը տանես զերեզմանին մէջ կը թաղես :
Ասա՛ մեզ , գերեզմանին և խանձարուրին միջոցը ո՞րչափ
է . և մինչ մայրեր եղերամայր կը լինին , կու լան և
կ'ողբան որդեկոսց գերեզմանին վրայ , դու կը ծիծաղիս
և ծափ կը զարնես :

Մերթ որպէս թէ խնայելով կը թողուս որ մանուկն
աճի ու զարգանայ . դո՞ւ արդեօք մերթ գաւազան կու
տաս ձեռք որ մանուկ թագ կապէ թագաւոր լինի .
մերթ եւս կը թողուս որ ստրկանայ . մերթ ազատ
և երջանիկ , և մերթ ստրուկ ապերջանիկ , մերթ հա-
րուստ և մեծատուն , մերթ աղքատ և տնանկ , մերթ
հանգիստ ու մերթ չարչարեալ :

Մակայն ո՛վ հոօր և տիրող Ճամանակ, մարդիկ թէ մեծ լինին և թէ փոքր, ոչինչ փոյթ է քեզ, դու գամէնք հաւասար կը ճանաչես, հաւասար դատաստան կ'առնես, և քո արդարութիւն այս է որ թագաւոր և սարուկ, տէր և ծառայն զամէն միահամուռ մահուան ստուերին տակ դնելով՝ հոգն հողով կը ծածկես և կը կնքես հէք մարդոյն կեանքն ու վախճանը :

Ո՛վ գերլոյսան Ճամանակ, քո գաւազան միահեծան է . աշխարհիս հպարտացող գահերն այնպէս կը կարծեն թէ չի կայ ամենիշխան տէր մի որ կը տիրէ թագերուն վերայ, թէ չի կայ ամենազօր ձեռն մի որ թագեր կու տայ և կ'առնու, և թէ չի կայ գերագոյն դատաւոր մի որ թագերուն դատաստանը կը տեսնէ :

Սյո՛, կը խոստովանիմք, ո՛վ իշխող Ճամանակ, որ դու մեր աշխարհի փայլուն թագեր և գահերն ոտքով կը տարուբերես և կը խաղաս, ինչպէս կը խաղայ մահուակն իւր գնտակին հետը :

Սյոպէս չը խաղացի՞ր Մակեդոնացի դիւցազն Աղեքսանդրի հետ . Յունաստանէն մինչև 'ի Բաբելոն վարեցիր այդ ջախջախիչ աշխարհակալ գնտակը, որ աշխարհիս լեռները տապալեց ու հարթեց . ժողովուրդի արեան մէջ թաւալլլոր խաղալով գնաց հասաւ մինչև Բաբելոնի վիհը, հոն դարկիր գնտակը և զլորեցիր մահուան փոսը, ասելով՝ Յոյս վայր էր քո աշխարհակալութիւն, անդը ևս մի՛ անցանիցես :

Սյոպէս խաղացիր դու նաև Ֆրանսիոյ դիւցազն մեծն Նաբոլէօնին հետ . այն հրացեալ պողպատէ գընտակն որ խուռն ժամանակի մէջ աշխարհէ աշխարհ գլորելով պիտի փչէր իւր ծանրութեան տակ բոլոր աղդեր և գահերը, Վաթէրլոյի դաշտին մէջ վրան հասար, ձիոյն սանձ բռնեցիր և մի հարուածովդ զլորեցիր գըն-

տակը մինչև Ովկիանու Ս. Հեղինէ կղզին, ուր հրացեալ աշխարհակալու գնտակ պաղեցաւ իբրև ջուր, փչրեցաւ և մոխիր դարձաւ գաւազանիդ առաջ :

Ո՛վ Ճամանակ, հին աշխարհ իւր հին աշխարհակալներով, իւր հին շէնքերով և գերութեան շղթայներով ջախջախեցիր ու անցար . հին աշխարհին յաջորդեց նոր քաղաքակիրթ աշխարհ . զիտութիւն, արուեստ, ճարտարութիւն այնչափ յառաջագիւտեց, որուն վերայ կը զարմանան և կ'ապշին մարդիկ, և շատ անգամ չեն հաւատար թէ այդ ամեն՝ մարդուն աշխատութեան և նորա հնարադէտ հանձարոյն արդատիքն են :

Ժողովուրդ, ելէք, յոսին կացէք, բարև բռնեցէք, զի եկաւ նոր քաղաքակիրթ աշխարհ և կ'ողջունէ մեզ . այլ զգուշացէք, ժողովուրդ, դարձեալ սուր կայ 'ի ձեռին և կը մտէ ժողովուրդին կողմ : Միթէ նոր քաղաքակիրթ աշխարհին գահերը հին աշխարհակալաց ողին, փառասիրութեան տենչ և գահ գահին վերայ յաղթանակ տանելոյ փառք փոխեց արդեօք :

Ո՛չ, ո՛չ, այլ առաւել ևս դօրացաւ ու դայրացաւ այդ ողին, որ ահաւասիկ ազգ ազգի դէմ և թագաւորութիւն թագաւորութեանց դէմ կ'որոտայ Ալլուրի թնդանօթով, և կ'սպառնան միմեանց ձեռն ու յիշատակ ջնջել աշխարհիս երեսէն :

Ո՛վ կը հաւատայ այլ ևս թէ կուուող գահերն երբեմն կը միանան, զիրեար կը գրկեն, ուխտիւ խաղաղութեան դաշնակցութիւն կը կապեն և խնամով կը գրեն զայն մաղաղաթին վերայ որ չպատառի և անջինջ մնայ : Բայց մեր դարու քաղաքականութեան սոսկալի դիւանագիտութիւնը եթէ չկարենայ այդ մագաղաթի խաղաղութեան դաշնագիրը մի մատով պատուել, սուր ժանիքներով կը պատուէ և արագ արագ պատերազմի հրովարտակը կը գրէ :

Ո՛վ իմաստուն Ճամանակ, մեկնէ՛ մեզ, պատերազմ դո՞ւ կը բերես թէ պետական մարդոց փառասիրութիւն կը հնարէ զայն . կամ թէ նախաստիճանը արդարութեան մի թագուն խորհուրդն ու գաղտնիքն է, որ ծածկուած է մեր տեսութենէն : Այլ քա՛ւ թէ այնպէս կարծեմ որ մարդասէր Նախաստիճանութիւնը պատերազմի դաշտին երեսը ծովացած մարդոց ապաժոյժ արիւնով կը զուարճանայ :

Ո՛վ աներեւոյթ և անծանօթ Ճամանակ . մեծն Սողոմոն քո փոփոխական երեւոյթները պէսպէս գոյներով կը նկարագրէ : Ամենայն իրաց ժամ է և ժամանակ . ժամանակ պատերազմի և ժամանակ խաղաղութեան . ժամանակ շինելոյ և ժամանակ քակելոյ . ժամանակ կորուսանելոյ և ժամանակ խնդրելոյ . ժամանակ լալոյ և ժամանակ ծիծաղելոյ . ժամանակ խօսելոյ և ժամանակ լռելոյ » :

Այս ես կը յաւելում առ այս . Ճամանակ սարկութեան և ժամանակ ազատութեան . ժամանակ շարժարանաց և ժամանակ փրկութեան . ժամանակ զրկանաց և ժամանակ հատուցման . ժամանակ կործանելոյ և ժամանակ կանգնելոյ . ժամանակ ինքնահրաման պետութեան և ժամանակ Սահմանադրութեան :

Ո՛վ խորածածուկ Ճամանակ, ի՞նչ խառնակ ու հակառակ երեւոյթներ ունիս թշուառ մարդոյն համար, որոց կեանքն անանջրպետ մի խառնուրդ է երջանկութեան և ապերջանկութեան մէջ : Ո՛հ, ի՞նչ անօրինակ ներդաշնակութենէ կազմուած են մարդոյն կենաց լաբեր, որ կը հնչեն այսպէս մերթ խնդութիւն և մերթ տխրութիւն, ծնունդ և մահ, խլել և տնկել, շինել ու քակել, ծիծաղն ու լաց, կոծն ու կաքառ, կոխն ու խաղ, սուրն ու համրոյր, խաղաղութիւն և պատերազմ, ազատութիւն և ստրկութիւն, խօսիլ ու լռել և այլն :

Ի՞նչպէս հնար է որ մարդն ապրի, այս գահավէժ ելեւէջներուն մէջ անկասկած վարէ իւր կեանք և նաւարկելով երթայ իւր նաւահանգիստ գտնէ :

Ո՛վ մարտագոռ ժամանակ, ասա՛ և գուշակէ մեզ, մարդ մարդոյ դէմ, ընկեր ընկերի դէմ, ազգ ազգի դէմ անխնայ կը պատերազմի, սպիտակ դաշտեր արիւն ջրով լուացինք, մի ճակատամարտ կոտորեցինք և կոտորուեցանք, մարդոց դիակները և կառավներ գահերու տակ զլորեցինք որ բռնութիւն և փառասիրութիւն յագեցնայ : Արդեօք խաղաղութեան ցանկալի ժամն հասա՞ւ :

Ո՛վ աւերիչ Ճամանակ, բազում ժամանակ է որ արեւելեան երբեմն մեր բարգաւաճ և հարուստ աշխարհ հիմնայտակ քանդուեցաւ, շէն շէն գիւղեր և քաղաքներ առ ՚ի չոյէ բնակչաց աւերակ դարձան, մնացորդ ժողովուրդ հայրենիքէն հեռացած պանդխտութեան մէջ անարգ ծառայութեամբ կը շարձարուի : Արդեօք վերաշինութեան ժամն հասա՞ւ :

Ո՛վ կորուսիչ Ճամանակ, դո՞ւ արդեօք տարար և քո անցելոյն մէջ կորուսիր ու թաղեցիր Արեւելեան աշխարհին հին փառքն ու վայելչութիւն . տարար ու կորուսիր առաքինի քաջազանց արիական յաղթանակները . տարար և կորուսիր նաև Հայկոյ տան փառքն ու հարստութիւն և մեր նախնեաց մնացորդ նշխարներ . և զարդիս տարար և կորուսիր մեր կեանք, հացն ու վաստակ . ո՛հ : Արդեօք մեր կորստեան գիւտի ժամն հասա՞ւ :

Ո՛վ սգոյ և սգաւորաց Ճամանակ . Աւետարան երանի կու տայ սգաւորաց, այլ մինչև յե՛րբ սգանք ու լանք, միթէ մեր աշխարհ մեռելոց աշխարհ է, մեր կեանք գերեզման է, մեր գոյութիւն ոչնչութիւն է, մեր բնակութիւն բա՞նտ է, մեր կապանք յաւիտենա-

կան շղթայ է . ո՛վ Տէր , ժողովուրդ լի եղև տրտմու-
թեամբ : Արդեօք իւր մխիթարութեան ու խնդութեան
ժամն հասա՞ւ :

Ո՛վ գրկանաց Ճամանակ , գրկեալ ժողովուրդ աղա-
ղակելով հատաւ իւր յոյս , հատաւ իւր շունչ և ձայն ,
հնձող մշակներուն բողբ գեռ չհասա՞ւ երկինք : Բիւ-
րաւոր գրկեալներ դատաւորաց դռներուն առաջ իբրև
այրին այն ժտելով թախանձելով՝ դատ և իրաւունք կը
խնդրեն : Արդեօք դատաստանի և իրաւանց հատուց-
ման ժամանակ հասա՞ւ :

Ո՛վ Ջախջախիչ Ճամանակ , վարիչ կտոքիդ անիւներ
կարծրակուռ երկաթէ են և ժանիքներդ պողպատէ .
միշտ անսահման հողվելով Ջախջախեցիր ժողովուրդին
կառափն ու պարանոցը , ոտք , սրունք , բարձք առհա-
սարակ խորտակեցաւ , անդդայացաւ ժողովուրդ , դար-
ձաւ մի անյարիր անդամալոյծ , ո՛վ կարող է զինքն յա-
րուցանել այսուհետև , — միայն արդար , հաւասար և
ազատ Օրէնք : Արդեօք գետնաթաւալ մեռելատիպ ժո-
ղովուրդին վերանորոգ յարութեան ժամն հասա՞ւ :

Ո՛վ Ճամանակ , դու գիտես որ հարուածող գաւա-
զանին տակ ստրկական երկիւղով փակուած ժողովուր-
դին բերանն ու լեզուն՝ որ իւր կեանք պահելու համար
սովորած էր միայն լռութիւն պահել և ապտակողին
դէմ անմուռնչ կերպով միւս երեսը դարձնել , եթէ
մերթ ընդ մերթ ազատ մամուլ իւր ազատութեան ճիգ
և ձայն հանէր , այն ևս կը ճնշուէր խիտ օրինաց ներ-
քեւ . ուստի մեր աշխարհի գրկանաց և անիրաւութեան
բազմատեսակ վէրքեր միշտ ծածուկ մնաց , վերջապէս
նեխեցաւ ու փտեցաւ , ամեն ոք դարմա՛ն , դարմա՛ն
կ'ազաղակեն : Արդեօք խորհելոյ , գրելոյ և խօսելոյ
Ճամանակ հասա՞ւ :

Հասա՛ւ , հասա՛ւ այն ազատարեր Ճամանակ . քեզ
աւետիս կու տամ , ժո՛ղովուրդ , լռած լեզուդ և փակ-
ուած բերանդ բա՛ց այսուհետև , խօսիր և գրէ՛ որչափ
սահմանադիր Օրէնք քեզ ազատութիւն կու տայ . խօ-
սի՛ր երբ կը գրկուիս . խօսի՛ր դատաւորաց առաջ երբ
ապիրատ ձեռք զքեզ կ'ապտակեն . խօսի՛ր և իրաւունք
խնդրէ . « Եթէ չար ինչ խօսեցայ , վկայեա՛ վասն չա-
րին . իսկ եթէ բարի՝ ընդէ՛ր հարկանես զիս » : Գիտցիր
որ ազատ Օրէնք զքեզ չի փրկեր , եթէ դու դարձեալ
ստրկութեամբ վարուիս քո ոտիս դատախազիդ առաջ :

Ո՛վ բարեգուշակ Ճամանակ , դու բարի եկիր մեր
աշխարհ . քեզ կ'ակնկալէր և կ'սպասէր Թուրքաստանի
հինաւորց Մայր՝ որ ամուլ էր և հրաշիւք յղացաւ .
ցաւ երկունք կալաւ զինքն իբրև ծննդականի . երկնեց
երկնեց և այսօր ծնաւ մեզ համար մի նոր մանուկ
Սահմանադրութիւն : Յնձացէ՛ք , ստրուկ ժողովուրդ ,
ցնձացէք և ողջունեցէք այս նորածին մանուկ և միան-
գամայն աղօթեցէք որ կայտառ մնայ , ապրի , զօրանայ
և զարգանայ 'ի կատարեալ հասակ :

Ո՛վ նորածին մանուկ Սահմանադրութիւն , քո մայրն
զքեզ արիւնով մկրտեց և բազում զոհերով տօնեց քո
տօն , որպէս զի Նախասնամութիւն քո կեանք պահէ և
դու մեծնաս նոր կեանք տաս մեր աշխարհի մեռած
ժողովուրդին , որոյ վերածնունդ կենդանութիւն քո
ձեռքն է միայն , զի այսպէս կը վկայեն աշխարհափար
իմաստուն վարիչները . և միթէ փորձն ինքնին չի՞ հաս-
տատեր :

Մի՛ դժկամակիր , ո՛վ դժուարածին Մայր , որ մա-
նուկդ ցաւօք և հեծութեամբ ծնար և մարդոց արիւնով
մկրտեցիր զայն . դու արևելեան կեդրոնին մէջ կը բնա-
կիս , ինքնին խելամուտ եղիր , այնպէս չկարծես որ այդ
դէպքը քեզ միայն դիպեցաւ , վասն զի Արևմտեան աշ-

խարհի մայրերը խիստ դժնդակ ցաւերով ծնան Սահմանադրութեան մանուկ, անհուն արիւնով և զոհերով մկրտեցին զայն. փա՛ռք տուր Աստուծոյ, դու շա՛տ բախտաւոր մայր ես. չե՞ս տեսնար որ ամեն աշխարհ կը սիրեն և կը գորովեն զքեզ. մանաւանդ մեծն Ովկիանոս, որ քո խնամակալ և կնքահայրն է :

Ազատութի՛ւն տուր, ո՛վ մանուկ Սահմանադրութիւն, ազատութի՛ւն կը խնդրեմ քեզմէ որ առ քո սնուցիչ դայեակներն ազատարար խօսիմ. զի այլ ևս չեմ կարող հին ծառայական ստրկութեամբ խօսիլ :

Ո՛վ դուք . . . որ նորածին մանուկ Սահմանադրութեան իրև իմաստուն դայեակ կը հանդիսանայք աշխարհի առաջ, աւագ աչքով հսկեցէք այդ մանկան վերայ, պինդ գրկեցէք և դուրգուրալով պատասպարեցէք զինքն որ սառնամանեաց հովէն չդողայ և հարաւոյ կիզի արեւէն շտաղնապի :

Եւ զիտէ՞ք ու կը տեսնէ՞ք քաջ որ թէ՛ օտար և թէ՛ նոյն իսկ մեր աշխարհին մէջ դորա թշնամիներ շատ կան, որ կը շրջին ամենուրեք : Գուցէ դարան գործեն ազէտ ու խաւարագնաց մարդիկ, անտեսանելի մթութեան մէջ գողնան այդ մեր սիրական մանուկ, և կամ անդէն իւր խանձարուրին մէջ ճնշելով ու նեղելով խեղդեն : Եւ ի՞նչ կը լինի յայնժամ, զիտէ՞ք դուք, ո՛հ, Յետինն շար քան զառաջինն :

Տքնեցէ՛ք ուրեմն, տքնեցէ՛ք որպէս անքուն պահապան. հզօր կամքով վինեցէք ամեն դարանագործ թըշնամեաց դէմ, շուրջսնակի պատնէշ փակելով՝ մանուկ Սահմանադրութիւն ընդ մէջ առնելով ողջ պահեցէք որ երթալով աճի ու զօրանայ, իւր օրէնքով տիրէ և ուղղէ թուրքաստանի աշխարհավարութեան ուղին :

Ահաւասիկ այդ զարգացած Մանուկն է որ Եւրոպիոյ քաղաքակրթութիւն կը ներմուծէ մեր հին աշխարհ. հին ժողովուրդ նոր օրէնքով կը վերանորոգի և Օսմանեան կայսրութեան տան ազատ գաւազան յայնժամ Սահմանադրական թագով կը փառաւորի :

Շատ անգան մնացինք, ափսո՛ս, խելամտինք այսուհետեւ, հին աշխարհի ժամանակն իւր օրէնքովն անցաւ, նոր ժամանակ նոր օրէնք կու տայ մեզ, զի նոր մարդիկ նոր օրէնք կը խնդրեն : Հին դարերու նախապաշարմունք այլ ևս ծերացաւ ու զառամեցաւ, սկստք է մեռնի, և աշխարհէս բարձուի իւր յիշատակ, որ եղծեց ու ապականեց արեւելեան մեր կայտառ աշխարհ : Այսուհետեւ մեր փրկութիւն, մեր կեանք և մեր շահն այն է միակ որ ընդունիմք արեւմտեան ազգաց լոյսն, օրէնք և քաղաքակրթութիւն և այն ամեն յառաջդիմութեան ճանապարհ, յորում նոքա յառաջացան անցանքան զմեզ, և մեք յետս մնալով՝ ո՛հ, կը թափառուիմք այսպէս խոտորեալ ու մոլորեալ անհետ ու անել բարիքներու մէջ :

Ո՛վ դժբաղդ արեւելք, աւա՛ղ և եղո՛ւկ քեզ, բոտր ճոխութիւններդ կապտեցաւ քեզմէ. Նախախնամութիւն՝ դրախտի դարաստանը քո մէջ տնկեր էր, անմահական ջուրերու գետերը դաշտերուդ վերայ կը վազէին, երկիրդ բարեբեր և շնոներդ բոյոր արծաթի և ոսկէհանքերով լի են, չգիտեմ թէ ինչո՞ւ համար դու այդպէս հէք, թշուառ և անճարակ մնացիր :

Եկան հասան վերջին անձկութեանդ օրերը, դու յայնժամ հպիւ ուրեմն ուշարեքեցիր, աչքդ բացիր յանկարծ տեսար որ քաղաքակրթութիւն իւր ճարտար գիտութեամբ քո շէն դրախտն Արևելքէն Արևմուտք փոխադրեր է. պահ մի զարմացար և յետոյ ներքին պատճառներն հետազօտելով հասկցար որ հսկող պահապաններդ քնացած էին :

Եւ ո՞ւր էր նոցա հանգիստ բարձն ու քնարան . այդ ծածուկ տեղ մի չէ , արևուն առաջն է . ես կը տեսնամե աշխարհ կը տեսնայ զայն . նոր Հռովմ կ հին Բիւզանդիոնն է , Ղոսփորի շնաշխարհիկ ափունքն է . անդ քնացեր էին խոր 'ի քուն աշխարհի հսկող պահապաններ . անդ կը տեղային Սպիտակ Սև և ծովերէն համայն Թուրքաստանի ժողովուրդին գանձն ու վաստակ և տակաւին բաւական չէր , զի Հռովմայ վերջին և հին Բաբելոնի անչափաւոր դեղխուժեան կեանք անդ նորագուած էր , այսր մայրաքաղաքին մէջ ճոխածեմ ապարանքներ կը բարձրանային և գաւառներում գիւղն ու քաղաք կը քանդուէր :

Ո՛վ շուայլող Ժամանակ , եկաւ հասա՞ւ արդեօք այն ճշդող և տնտեսող ձեռք , յորում սահմանադիր Օրէնք և ճշմարիտ քաղաքակրթութիւն մեր նոր Հռովմայ անկողար կեանք տնտեսութեամբ չափաւորէ և մեր աշխարհի պետական վարիչներ ճոխութիւն արդարութեամբ վայելեն , յիշելով աշխատող ժողովուրդին զրկանքն ու չարչարուած կեանք :

Եթէ այսպէս չլինի , և նոր Հռովմ իւր խորգ չփոխէ , զի՞նչ կը լինի արդեօք այս ներկային ապագայ հետեւանքն . — այն կը լինի որ աւասիկ եղև ու կատարեցաւ և տակաւին կը լինի : Աւա՛ղ , որ անագան զգացին խելամտող ոգիներ , որոց ձեռքն էր Պետութեան վարիչ սանձ . թէ երբ հարստահարիչ ծանրացող ձեռք ժողովուրդին տուն ու տեղ քանդէ , այնուհետև մտաբերել պէտք է թէ երջանիկ Ղոսփորին փառքն ու բարձրութիւն կանգուն կը մնա՞յ :

Ո՛վ Ժամանակ և Սահմանադրութիւն , պիտի կարճե՞ս այսուհետև այն հարստահարող կողովտիչ ձեռք , որ հողագործին եղները լծերէն շարձակեն և մաճակալ սրահար առնելով՝ արիւն և արցունք վաղեն իւր վարած աղօսներու մէջ , ուր պէտք էր ցորենահատեր ցանուէին ,

հաց բուսնէր , Տէրութիւն իւր տասանորդն առնէր , գիւղականին ամբար ցորենով լեցուէր և արքունի գանձարան ոսկեհատներով : Ո՞վ չգիտեր որ երբ հաց պակասի , հետեւապէս գանձն ևս կը պակսի . երկրին կենդանութիւն հացն է , և ո՞վ կարող է ազրիլ առանց հացի :

Ո՛վ Ժամանակ և սահմանադիր Օրէնք , պիտի կարճէ՞ք այսուհետև կաշառակուր դատաւորաց ձեռք , որ պատրուակով չխաղան քեղ հետ՝ ինչպէս խաղացին մինչև ցարդ Տէրութեան օրինաց գրքերուն հետ . Օրէ՛նք , Օրէ՛նք ասացին և առանց արդար օրինաց գործեցին . առհասարակ դատաւորական աթոռներու վերայ տիրեց օրինաց զեղծումն , և երկրին դատաւորները « Օրէնադրութիւն՝ բռնութիւն մեր եղիցի » ասելով բռնաբարեցին զրկեալ բողբոջին իրաւունքը :

Ո՛վ սահմանադիր Օրէնք , դու պիտի քննես , փորձես և քնտրես մեր երկիր կառավարող արժանաւոր և կարող պաշտօնեայներ , հանձարեղ ծերեր և իմաստուն խորհրդականներ . էլ պիտի լռե՞ս և թողուս , որ ըստ առաջնոյն պետական մարդոց կամահաճ ընթացքը շարունակէ , զոր դատելով դատեց ու կշտամբեց կայսերական հրովարտակ : Ո՛հ , եթէ այնպէս լինի , կ'ոչնչանայ երկրին վերանորոգութեան յոյսն . դու կը մեռնիս կամ թէ մեռած տառ մի կը համարուիս . քեղ ալնկալող ժողովուրդ պիտի նստի ողբայ՝ քո ծնունդ և մտահաս մահը :

Ո՛վ պարտուց և իրաւանց հաւասարութեան Ժամանակ , ո՞վ Սահմանադրութիւն՝ որ կու գաս օրէնքով թագաւորել , դուք պիտի հանէ՞ք ու բառնա՞ք Օսմանեան տէրութեան երկրին այլևայլ ժողովրդոց սրտէն թշնամութեան , ատելութեան և խտրութեան վէս ողին , որ գան միանան 'ի միասին , մի ամբողջ միութիւն կազմեն Մահմետական և Քրիստոնեայ ժողովուրդներ , թողուն

այն հին ու յաւիտենական ոխն ու մոլեռանդութիւն վառող աշխարհաւեր կրակն . հանդարտին այդ հակառակ տարերքներ , Տաճիկ , Յոյն , Հայն , Հրէայն զիրեարողջունեն իրրև համաքաղաքացի ժողովուրդ , և ուխտիւ կնքեն ու պահեն այն դաշնադրութիւն՝ զոր սահմանադիր Օրէնք կը նուիրագործէ :

Եւ ի՞նչ է այս հզօր դաշնակցութեան ուխտն , որ Օսմանեան պետութեան զանազան ազգերն մի կապով կը կապէ . այս կապն է մի միայն անխտիր հաւասարութիւն : Այո՛ , հաւասարութիւն իրաւանց և պարտուց մէջ , հաւասարութիւն երկրին օրինաց առաջ , հաւասարութիւն հայրենեաց ժառանգութեան մէջ , հաւասարութիւն փառաց և պատուոյ մէջ , հաւասարութիւն զինակրութեան և զինուորութեան մէջ , հաւասարութիւն քաղաքացիութեան և աշնուականութեան մէջ , հաւասարութիւն ուսման և յառաջդիմութեան մէջ , հաւասարութիւն արեան և անձնանուիրութեան մէջ , հաւասարութիւն արժանաւոր վարձուց մրցանակին մէջ . ահաւաստիկ այս է սահմանադիր օրինաց անխտիր հաւասարութեան կշիռն ու ճշգրիտ պատկեր :

Ո՛վ Սահմանադրութիւն , զքեզ կը ճանաչեմ որ ճարտար քիմիագէտ ես . եթէ մարդիկ թողուն քեզ , դու անզոյդ անբաղադրելի ազգերու տարերքը հաւասարութեան քուրայիդ մէջ կը դնես , կը հալես և զամեն ՚ի մի կը ձուլես : Փորձենք այս անդամ այդ քո ճարտարութեան հրաշք . տեսցուք , ինչ որ Արևմտեան աշխարհին մէջ գործեցիր՝ մեր անպատրաստ Արևելեան աշխարհին մէջ պիտի յաջողի՞ս :

Կը տարակուսիմք քեզ համար , ո՛վ Սահմանադրութիւն , թէ ի՞նչպէս պիտի չըջիս մեր մութ և աներևոյթ աշխարհին մէջ . մեք այնպէս գիտեմք որ լոյս , դաստիարակութիւն և գիտութիւն միշտ քո յառաջընթաց կարգապետն են . դու առանց քո կարագետին եկար

մտար մեր աշխարհ : Չգիտեմք , լոյս հետ քե՞զ պիտի բերես թէ առանց լուսոյ խարխափելով պիտի չըջիս , և չկարենաս աեսնել այն մեծամեծ վէներ որ կը բացուին քո առաջ . զգ՞ո՛յ՛ , զգ՞ո՛յ՛ , յուշիկ յուշիկ անցիր . մի՛ դպչիր այն դռներուն՝ որ քո դէմ փակուած են , որպէս զի քո խիստ և խոժոռ երեսդ չտեսնան :

Անպատրաստ ժողովրդոց ընդարձակ հրապարակին մէջ համարձակ քալէ . բնաւ մի՛ կասկածիր որ անուսուամն ժողովուրդն ստամբակի , դրօշակ բանայ և մաքառի քո դէմ . զի դու նորանշան , անծանօթ երևոյթ մի ես նորա աչքին . նա իրաւունք ունի զքեզ չճանաչելու երբ դու նորա հարազատածին զաւակ չես . օտար ես և օտար աշխարհէն կու գաս . քո միտքն ի՞նչ է . մեր հին աշխարհ վերանորոգել , մեր նախապաշարմունք բառնալ և մեր հայրենիք ժառանգե՞լ կ'ուզես . Արևմուտքը գրաւեցիր , արդ ելար որ Արևելքն ե՞ս գրաւես :

1001
2016

Գրաւէ՛ , գրաւէ՛ . ժողովուրդ կամովին քեզ անձնատուր կը լինի , զի քո ձեռքն ազատարար է . դու մի՛ վհատիր թէ անգէտ ժողովուրդին հետը ի՞նչպէս պիտի վարուիս . հին երկաթէ ձեռք բարուք դաստիարակեր է մեր աշխարհի ժողովուրդ : Հարստահարութիւն , աղքատութիւն և ծանրատար տառապանքներ առհասարակ կորացուցեր են ժողովուրդին լծավարժ պարանոց , որ անդիմադարձ պատրաստ է յօժարափոյթ կրել քո դիւրատար լուծ :

Գու գիտե՞ս ու կը ճանաչե՞ս մեր Արևելեան ժողովուրդը՝ որ առանց գիտութեան բնապէս ճարպիկ է , և այնչափ դուեհիկ չէ որ չգիտնայ իւր ազատութեան և յառաջդիմութեան պայմաններն : Այո՛ , կան կարծիք և մարդիկ , որք տիրապետական ոգին փայփայելով և միշտ փասքուս լինելով կը խօսին և կը համոզեն այսպէս

Թէ դեռ մանուկ է մեր աշխարհ, դեռ չգիտէ կարգաւ
և գրեւ, դեռ ընտրութիւն չունի, ո՞րպէս կարէ որոշել
իւր հայրենեաց շահն, բարին ու շար, անպէտն ու պի-
տանին, ոսկին և պղինձ, արծաթն ու կապար :

Այսպէս երբ գրեզ իբրև անուս և անընտրող մանուկ
կը դատեն, ժողովուրդ, ո՞վ է մեղաւոր, դո՞ւ թէ քո
սնուցիչ դայեակներ, որք իբրև օտարամայր՝ կաթ և
ուրիշ զօրացուցիչ կերակուր խնայեցին քեզ. ցամաք հա-
ցով և կորեակով ապրեցար. սրտիդ և լերդիդ արիւն
ցամքեցով՝ ողջ կեանքդ ծիրեցաւ. քո մահն և վախճան
մօտ էր. անագան ուրեմն զգացին խորհրդական բժիշկ-
ներդ. աճապարեցին դեղ և դարման տանիլ քեզ հա-
մար, որպէս զի հնացեալ ծերութիւնդ երիտասարդանայ
և դու նոր կեանքով վերածնիս :

Քո դեղն և դարման ի՞նչ է, գիտե՞ս, ո՞վ ստրկա-
ցած մահամերձ ժողովուրդ, ազատութիւն և քաղաքա-
կրթութիւնն է. և այն է միակ որ պիտի բառնայ գը-
լսէդ կուփահարիչ հարուածներ, որ քո ազատ ուղեղը
ճնշելով ճնշելով ցնդեց. ո՞հ, չթողուց երբէք որ դու
ազատ խորհիս, ազատ խօսիս, ազատաբար ճանչնաս
քո պարտքն և իրաւունք, զոր կը սահմանադրէ ան-
բռնադատ Օրէնք :

Օ՞ն ուրեմն, միացեալ ժողովուրդ թուրքաստանի,
սիրէ՛ այսուհետև քո սահմանադիր Օրէնք, պարտիքներդ
վճարէ, իրաւունքներդ պահանջէ. մինչև ցարդ անգէտ
էիր, այսուհետև գիտցի՛ր պարտուց և իրաւանց հաւա-
սարակչութիւն պահել. մինչև ցարդ ամեն զրկանօք
վարուեցան քեզ հետ, ծանր ծանր պարտիքներ պա-
հանջեցին քեզմէ և իրաւունքներդ զլացան. միշտ զըր-
կուեցար ու բողբեցիր, բայց քեզ ոչ ոք լսեց. այնու-
հետև սովորեցար անմուռնչ մնալ միշտ կտրիչներուդ
առաջ :

Ո՞հ, տակաւին պահանջողներդ այնպէս կը կարծեն
որ դու իբրև ալիւրի սարկ մի ես և դեռ անսպառ
փողներ կան քո մէջ. ուստի զարնելով զարնելով դա-
տարկ պարկիդ փողներ հանին. այնպէս որ տաշտիդ
մէջ հաց չմնաց և գրպանիդ մէջ մի լումայ. իսկ հար-
ուածեալ պարկդ փարատ փարատ եղաւ : Այդ շատ
բնական է. երբ հացդ բարձուի, այնուհետև հնա՞ր է
որ դու մնաս :

Տեսնալով որ պատառ պատառ եղար այժմ, քո նո-
րողիչներ գրեզ կարկատել կ'ուզեն. չգիտեմ այլ ևս
կարկատ կը բռնե՞ս, թէ հնայեալ ձորձիդ վերայ ան-
թափ կապերտ ձգելով աւելի ևս սլտի բացուին հնու-
թեանդ պատառուածներ. կամ իբրև նոր գինի հին
տիկերու մէջ լեցուելով, նոր գինեոյն եռացող զօրու-
թենէն տիկեր պատռին և գինին կորնչի : Այս օրինակը
չատ ճիշդ է թուրքաստանի ժողովուրդին համար, զոր
ցոյց կու տայ մեզ Աւետարանի ճշմարտութիւն :

Ար վհատի՞ս արդեօք, ժողովուրդ, երբ անդարման
վիճակիդ նկարագիր կը հանեմ. մի՛ խռովիր, մի՛ տագ-
նապիր. մահկանացուաց խորհուրդ և դատաստանք
թիւր է. մարդիկ կարճամիտ են. ինչ որ մեր առաջ
անհնարին կը թուին, երկնից Նախախնամութեան առաջ
միշտ հնարաւոր են :

Ո՞վ կը հաւատար եթէ մի քանի դար յառաջ պատ-
մէին մեզ, որ օր մի Արևմտեան աշխարհի վայրենացած
ժողովուրդ զգօճանայ, գիտութեամբ բարձրանայ, քա-
ղաքակրթութեամբ բարգաւաճի և այսօր համայն աշ-
խարհի օրէնք տայ և նախանձելի օրինակ լինի :

Այսպէս նաև, ո՞վ ապերջանիկ Արևելք, ո՞վ կը
հաւատայ, եթէ մարդարէանամ քեզ համար որ դու ևս
օր մի երջանիկ Եւրոպոյ փառաց ու բաղդին պիտի

տիրանաս . և այն փառաւոր ապագայի ներկայն այժմէն սկսար . երանի՛ թէ զայն աւարտ հանես և յաղթանակես հնութեան և նախապաշարման վերայ :

Թերևս կը հոգաս և կը տատանիս յոյժ , թէ քաղաքակրթութեան աշխարհայինութիւն ի՛նչպէս պէտք է հիմնարկել և հաստատել անկայուն և երերուն երկրի մը վերայ՝ ուր շատ հազուագիւտ են իմաստուն ճարտարագետներ և շինութեան յարմարագոյն քարեր . զի մեր աշխարհի քարեր համակ անտաշ են . ոչ նախաձեռն դաստիարակութիւն տալեր , յղկեր է և ոչ քաղաքակրթութիւն շարիակցութեամբ պատրաստեր է . հապա պիտ'որ հնար է քար քարի վերայ դնել որ զիրեար շեն բռներ , և աւարտել այն մեծագործ շէնքը՝ որ մեր անպատասպար աշխարհին հզօր պարիսպն է . զի այսուհետև ջինական քարէ պարիսպներ անպէտ են . միայն քաղաքակրթութիւն կը պահէ զաշխարհ :

Այո՛ , ե՛ս էլ կը վկայեմ քեզ հետ որ աշխարհայինութեան քարերդ գիտութեան արուեստով տաշուած և քառակուսի չափուած շեն . բայց գիտե՞ս թէ քանի՞ ազնիւ և բնական յատկութեամբ գեղեցիկ են մեր աշխարհի քարեր . շատ մարմարիոնի հանքեր ունիմք որ ամեն շինութեանց յարմարութիւն ունին , միայն թէ շինող ճարտարագետներ իմաստուն և յառաջատես լինին :

Ափսո՛ս , հազա՛ր ափսոս՝ որ մեր աշխարհի մէջ դեռ ամեն բան երերուն և անհաստատ է . շատ անգամ շինող ճարտարագետներ և պատուական անկիւնաքարեր ՚ի միասին կ'անարգուին . եթէ ազատամիտ հերոսներ ջանան մէկ ձեռքով շինել , խտրութիւն , հնութիւն և նախապաշարմունք միւս ձեռքով կը քանդեն :

Թող քանդեն որչափ ոյժ ունին . քանդողներ միշտ աւերակաց տակ կը մնան , գերեզման կը ծածկէ զիրենք

և նոր նոր շինողներ կը ծնին : Այսպէս է այս աշխարհի գործն բուն աշխարհի սկիզբէն . մարդիկ միշտ շինելով և քանդելով յառաջ կ'երթան . բայց ՚ի վերջոյ քանդողներու ձեռք կը լքանի , նկուն կը դառնայ և շինողներ կը յաղթանակեն . զի միոյն գործիքներ տգիտութիւն և հնութիւն են , իսկ միւսոյն՝ գիտութիւն , քաղաքակրթութիւն , և սահմանն՝ արդարութիւնն է : Միոյն անաջնորդ խաւար , իսկ միւսին՝ լոյս և գիտութիւն . միոյն իշխանութիւն՝ սուր , իսկ միւսին՝ ազատ Օրէնք :

Բո՛ւռն հար , բռնէ՛ այդ ազատ Օրէնք , ո՛վ Թուրքիոյ ալեկոծ ժողովուրդ . քանի՞ ժամանակ է , ո՛հ , որ կը ծփաս ու կը տարուբերիս մի լատափայտի վերայ , որոյ համար կ'ասեն անյոյսներ թէ կապերը քայքայուած են և դու սակաւիկ մի ևս անդեկավար , անապաւէն մնալով՝ պիտի խորասուզիս սեաւ և ձերմակ ծովերու ընդդիմահար ալիքներու մէջ . եղո՛ւկ քեզ , քո գերեզման ծովերու անդունդներ պիտի լինին . կէտ ձուկ իւր բերան բացած պիտի կլանէ զքեզ և դու ևս Յովնանու պէս ձկնափոր կենդանի գերեզմանին մէջ փակուելով խորանդունդ դժոխքէն ձայն բառնաս և աղաղակես առ Տէր Աստուած քս :

Օրէ՛նք սիրէ , ժողովուրդ , օրէ՛նք սիրէ . Սահմանադրութեան երեսէն մի՛ փախչիր որ քեզ համար նոր ամրակապ լատափայտ մի է , որ յամանակ հրաշիւք բերաւ քեզ Ովկիանու ափունքէն . ապաւինի՛ր այդ օրինազիր լատիւն , զոր բազում դարեր հազիւ կերտեր են զայն և դու պատրաստակազմ գտար :

Այլ թէ տակաւին դանդաղիս , տակաւին մեղկանաս ու մերժես քո վերջին ապաւէն լատափայտն , տակաւին պաշտես քո հին կարծիքն և ասես որ « մեր աշխարհ նոր օրէնք չսիրեր , մեք հնութեան մէջ ծնանք , պէտք է հնութեան մէջ մեռնինք . զի հնութիւն՝ մեր խանձարուրն է , պէտք է նաև մեր պատանք լինի :

« Ո՛չ, ո՛չ, չկամիմք փոխել մեր աշխարհի մութ գոյն և մեր մորթ՝ զոր բնութիւն մութ ներկեր է . չկամիմք ճանճնալ մարդկանց հաւասար իրաւունք, զոր պետական Ստուած մեծ և փոքր ստեղծեր է . միթէ փոքրիկ ձկներ մեծ երուն կերակուր չե՞ն, ինչպէս որ ճնճղուկներ որսական բաղէին . ո՞չ ապաքէն բնութեան կտրգ և օրէնքն այս է բովանդակ աշխարհին վերայ, որ միշտ զօրաւորներ տկարներուն տիրեն : »

Մի՛ հաւատար, ժողովուրդ . այդ վարդապետութիւնը տիրապետաց ոգին ստեղծեր է, մարդասէր և արդար Ստուածոյն չէ . զի ընդհանուր մարդկութեան կոչումն և կեանք՝ ազատութիւն, արդարութիւն և հաւասարութիւն է Երկնից առաջ և աշխարհիս քաղաքակրթութեան օրինաց առաջ :

Հանէ՛ք այդ հնոտի հանդերձներ, հանէ՛ք, ո՛վ Թուրքաստանի հնասէր ժողովուրդ, հանէք ձեր անձէն ու փոխեցէք, ինչպէս կը փոխէ օձն իւր շապիկ . այսուհետև դուք այդ պատառատուն զգեստով կարող չէք աշխարհի առաջ շրջիլ և քաղաքակրթութեան հրապարակի վերայ երևիլ, և կամ երթալ Եւրոպիոյ աշխարհաժողով արուեստահանդէսին մէջ մտնել, ցոյց տալով թէ դուք ևս քաղաքակրթութեան բաժանակից ազգ էք և Արևելեան ճարտարութեան օրինակ : Ո՛հ, կը յիշե՞ս արդեօք քո անցեալ աղնուակնութեան շուքն ու պերճութիւն, որ քան զամեն աշխարհ վեհ ու փառազարդ էիր :

Սալ յայտնէ՛ մեզ, մի՛ ծածկեր, ո՛վ անյայտ Ժամանակ . դու որ զմարդկային ազգ բիւր ձևերով և դաղափարով ձուլեցիր մինչև ցարդ և տակաւին նորանոր քաղաքակրթութեամբ կը ձուլես, ասա՛ մեզ, Արևելք՝ որ իւր հին ազգերով մինչ 'ի գերեզման խոնարհեր է, այլ ևս պիտի բարձրանայ . արդեօք, ապագայ դարերում ի՞նչ կը պատրաստես դու Արևելից անկեալ ազգերուն

համար . ես գիտեմ, շրջող անիւներուդ վերայ առնելով աշխարհիս ազգերը՝ կը դարձնես կը դարձնես, զոմանս 'ի վեր կը հանես և զոմանս 'ի վայր կը տանես, և մերթ ևս անիւներուդ տակն առնելով կը ջախջախես և միայն մնացորդ նշխարներ կը թողուս աշխարհիս վերայ :

Ժողովրդոց մնացորդ նշխարներ դարձեալ յուսալից աչքով քեզ կ'սպասեն, ո՛վ Ժամանակ . արդեօք այդ փոխացած և միանգամայն ողջ մնացած նշխարներն՝ որք աշխարհիս հզօր ու տիրող առիւծներու ժանիքներուն մէջ ծախուելով ծախուելով տակաւ տակաւ կ'սպառին . պիտի բերես այն աղատութեան օրը, զի այդ փոխացած նշխարներ մեռելութեան մոխրոց մէջէն յառնեն ինչպէս փիւնիկ . կրկին վերակենդանութիւն ստանան և Ստուածոյ ազատաստեղծ մարդիկ՝ մարդոց բունացող ժանիքներէն ազատին :

Ո՛վ Ժամանակ, ժողովրդոց յոյս միշտ կենդանի է և չեն թերահաւատիր, այլ կը հաւատան միշտ թէ դու պիտի բերես այն գուշակեալ ոսկեդար, յորում գոռող առիւծն՝ աշխատաւոր եղին հետ բնակի, ինձն՝ ուրին հետ մակաղի, բարձր գահեր՝ հին հպարտութենէն խոնարհին և ժողովուրդ ազատութիւն համբուրէ :

Բարէ՛, կը կասկածիմ ես թէ մարդոց այս մեծ հաւատ՝ երազայոյս է . զի հպարտութիւն և փառասիրութիւն, քանի որ աշխարհ կայ, մարդոց հետ պիտի ապրի և աճի . վասն զի այդ կրից արմատ մարդոց սրտին մէջ ընդարոյս ու բնական է . պանծացող զիտութիւն կարող չէ դայն մեռուցանել առանց Աւետարանի գերապանծ սիրոյն : Այո՛, միայն Աւետարանի անբիծ կրօն՝ որ անձնանուիրութիւն և զոհողութիւն կ'ուսուցանէ . այո՛, այդ միայն կ'սպաննէ մարդկային անձնասէր հրպարտութիւն և նորա կամակոր կրից կատաղութիւն :

Ռսկին , հարստութիւն , գահն և թնդանօթ միշտ գաշնադիր կը մնան աշխարհիս վերայ . ժողովրդոց ընկերհաշտական միութիւն այս հօր դաշնակցաց դէմ պիտի մրցի մինչև 'ի կատարած աշխարհի . թէ իմաստուն ես՝ գուշակէ՛ այժմէն թէ ո՞վ պիտի յաղթահարէ :

Տէ՛ր ամենիշխան որ կ'իշխես Ճամանակին վերայ , զի Ճամանակն և զայն չափող արև և լուսին քո կամակատար արբանեակներն են . և կը հաւատամ քեզ , ո՞վ Տէ՛ր , որ դու միայն Ճամանակին սանձ ձեռքդ առնելով տիեզերք կը կառավարես , ամեն բան քո յաւիտենական օրինաց համեմատ կը վարես և մարդոց բժժոտած աչքերէն բոլորովին կը ծածկես Ճամանակին խորհուրդը : Անցեալը՝ մեր մոռացկոտ մտքէն կը հանես . ներկայն՝ աղօտ նշմարանքով փոքր 'ի շատէ ցոյց կու տաս և ապագայն՝ քո անհաս խորհրդեան մէջ միշտ թագուն կը պահես :

Ուրեմն ասա՛ մեզ , ո՞վ Տէ՛ր , որ չարն ու բարին աշխարհիս վերայ ելևէջ կ'առնեն , մերթ մին և մերթ միւսն կը տիրէ , և մարդիկ սովորած են ասել՝ ժամանակ չար է կամ բարի . արդեօք չար օր և չար ժամանակն դո՞ւ կը կոչես և կը բերես զայն ազգաց ու ժողովրդոց վերայ . ինչպէս կը վկայէ մարդարէն թէ առանց քո ձեռին՝ Ճամանակն ինքնիշխանաբար կը գործէ այս աշխարհիս մէջ , մերթ բարին բերելով և մերթ չարն :

Եթէ այսպէս , ապա ուրեմն չարն ու բարին Ճամանակի արգասիքն են , և մարդիկ նախասահմանաբար ստրկացած են ժամանակի բուռն և անխուսափելի իշխանութեան տակ . ողորմելի մարդիկ հարկիւ կը վարին ու կը մղին իբրև խռիւ փոթորկին առաջ . հարկիւ ազգեր կը զօրանան ու կ'ընկճին . հարկիւ գահեր կը կործանին և կը կանգնին . հարկիւ այս աշխարհ և մարդկային ազգ Ճամանակի պատահարաց ենթակայ է :

Ո՛չ , ո՞վ Տէ՛ր , ո՛չ . մարդիկ կը թիւրեն դատաստանը եթէ այսպէս դատեն . մարդիկ անգիտաբար կը զրպարտեն զՃամանակն , որ քո բարեբար ձեռքին պարգևած կեանքն և լոյսն է :

Եւ ինչո՞ւ համար այսպէս դատել կ'ուզեն մարդիկ , այդ քեզ յայտնի է , Տէ՛ր սրտադէտ . որպէս զի մարդիկ քո դատաստանէն փախչելով անմեղադիր մնան և քեզ պատասխան տալու ժպրհին , պատճառելով զպատճառս մեղաց թէ՛ մեզ ի՞նչ մեղ կայ . չարիքներ Ճամանակ բերաւ և մեք առ 'ի հարկէ հակամիտեցանք չարին :

Խոնարհելով Երկնից առաջ կը խոստովանիմք , Տէ՛ր , և մեր խղճի դիտակցութեամբ կը վկայեմք թէ՛ չարիքները չարարուեստ մարդկանց գիւտն է և մարդն է հեղինակ չարեաց ու բարեաց . զի նորա սրտին մէջ կայ ու կը դարանի չարութեան և բարութեան գանձ . և երբ ուզէ զայն ազատաբար 'ի դուրս կը բղխէ , որպէս ասաց Քրիստոս :

Սանձակոծէ՛ , ո՞վ Տէ՛ր , սանձակոծէ և փակէ չարագիւտ մարդկանց բերան , որ միշտ չարիքներ բղխելով հեղեղի նման չխեղդեն բարիքները . զի նոքա քո հաւատացեալ զաւակներն են , իսկ չարիքներն՝ աշխարհին . բայց դու քո անհուն անկշիռ մարդասիրութեամբ երկուքին վերայ ևս հաւասար կ'ածես արեգ և անձրևդ , որպէս զի քո անխտիր բարեբարութեամբդ ապաշնորհ մարդկանց խոտասրտութիւնն ամոքես . որ ձանձան քո անտրիտուր բարիքն ու երախտիք , դառնան չարութեանէն ու պաշտեն զքեզ :

Բայց քո երկիւղած ծառաներ գիտեն ու կը հաւատան և շեն երկրայիր , ո՞վ Տէ՛ր , որ դու այս աշխարհը բարձրագոյն խորհրդովդ կը կառավարես . չարն ու բարին 'ի մի կողմ զուգակցելով յառաջ կը վարես , ինչպէս

անմիտրան հակառակ տարերք . չարերն աշխարհէս չես հաներ , այլ կը թողուս որ բարիներուն հետը միշտ մըրցին , չարութիւնն պարտի և առաքինութիւնն յաղթանակէ . ո՛վ , ո՞րչափ զարմանալի է քո խորհուրդ , ո՛վ Տէր , որ առաքինեաց պսակ չարերուն ձեռքով կը հիւսես . և չարն՝ որ չարագիւտ մարդկանց հնարքն է , դու զայն ՚ի բարին կը շրջես :

Մարդիկ կան որ անգիտաբար գանգատ կը բառնան Նախասնամութեանդ դէմ և կ'ասեն թէ՛ ինչո՞ւ կը թողուս որ չարերն առաւել աճին ու յաջողին աշխարհիս վերայ . ինչո՞ւ համար գայթակղութեան քարերը մարդկային ընկերութեան մէջէն չես բառնար , որ միշտ տկարներու վերայ իյնալով կը ջախջախեն . ինչո՞ւ համար փուչերը տնկեր ես ծաղկաբուրաստանին մօտ , որ քո հոտանոյ ծաղիկներդ խայթոցահար լինին : Միով բանիւ , կ'ասեն , թող չարերը բոլորովին սրբէ աշխարհէս , որ բարիներ ազատ մնան և առաւել պողարեր լինին :

Սակայն միթէ դու մարդոյն անգէտ խորհրդով կամ դատաստանով կը կառավարես աշխարհ , յորում դու միայն բարի սերմն սերմանեցիր , իսկ չար որոմն թշնամի մարդ ցանեց . հրեշտակ ծառաներ տեսան ու զարմացան և զեկուցին քեզ որպէս թէ՛ դու զայն շղիտես . հրաման խնդրեցին որ զորոմն ցորենի արտէն ՚ի բաց խլելով որոշեն , որպէս զի բարի ցորեններդ անխառն մնալով բարդաւաճին :

Կարճամիտ մշակներ խորհուրդ տուին քեզ , ո՛վ խորհրդոց Տէր , այլ դու երբէք չկամեցար անսալ . թողէք , ասացիր , որ երկու բոյսերն ևս ՚ի միասին աճին մինչև հնձոց ժամանակ : Ուրեմն քո պետական կամքն այն է որ թէ՛ ցորեան և թէ՛ որոմն , թէ՛ բարին և թէ՛ չարն խառն ու հաւասար աճին ու ասլրին աշխարհիս ազա-

րակին մէջ . որով ցոյց կու տաս թէ՛ դու բարիները չարերով կ'որոշես , և չարերը՝ բարիներով . ՚ի վերջոյ բարեբոյս ցորենահատներդ արքայութեանդ շտեմարանը կը ժողովես . իսկ չար որոմն և անպէտ յարդը անչէջ կրակին կու տաս , որ ճարճատելով այրին ու առջորին : Այս է քո արդար հատուցումն նոցա համար , որ քո ծառաներ աշխարհիս վերայ զրկելով ու հարստահարելով չարաչար տանջեցին :

Ո՛վ երկնային Սէր , որ մարդոյն սիրով այս աշխարհ եկիր , որպէս զի անձամբ տեսնաս ու կրես մարդոյն քաշած վիշտն ու տառապանք . Երիբովի ճամբուն վերայ շօշափեցիր չարչարուած մարդկութեան բոլոր վէրքեր , կը թողո՞ւս այլ ևս որ աշխարհիս բուռն փորձութիւն իւր ծանր գաւաղանով տակաւին տիրէ ու ճնշէ ստրկացած մարդոյն վերայ , որ մինչև ՚ի դետին կորաքամակ եղեր է :

Կը թողո՞ւս այլ ևս , Տէր , որ չարերը չարութեամբ զօրանան և չարաչար բռնադատեն քեզ հաւատացող ծառաները , դու ուսուցիր մեզ աղօթել միշտ երկնից Հօր , որ իւր որդիքը չարերուն ձեռքէն փրկէ , և չտայ փորձող յամանակին ձեռք , որ անխնայ հողվելով հողվելով իւր անիւներուն տակ կտրատէ մեր կեանք ու բառնայ մեր հոգին : Մեք ևս յայնժամ Բարիլօնի գերեզմարեալ ազգին պէս անյուսաբար կոչեմք , « Տէր , հատաւ յոյս մեր և մեռաք : »

Այլ ևս կ'աւարտեմ փանաքի խորհրդածութեանս բան , խոստովանելով որ մեր մանկամիտ մտածութիւն և խորհուրդ՝ անգիտութիւն է քո առաջ . յամանակին տէր դո՛ւ ես , և դու միայն գիտես նորա անյայտ խորհուրդը : Մոխիր է մարդոյն սիրտ որ չհաւատայ թէ՛ դու ինչ որ կը կամիս և կը վճռես Երկնից պետական աթոռէդ , այն կը լինի աշխարհիս վերայ : Անշուշտ դու

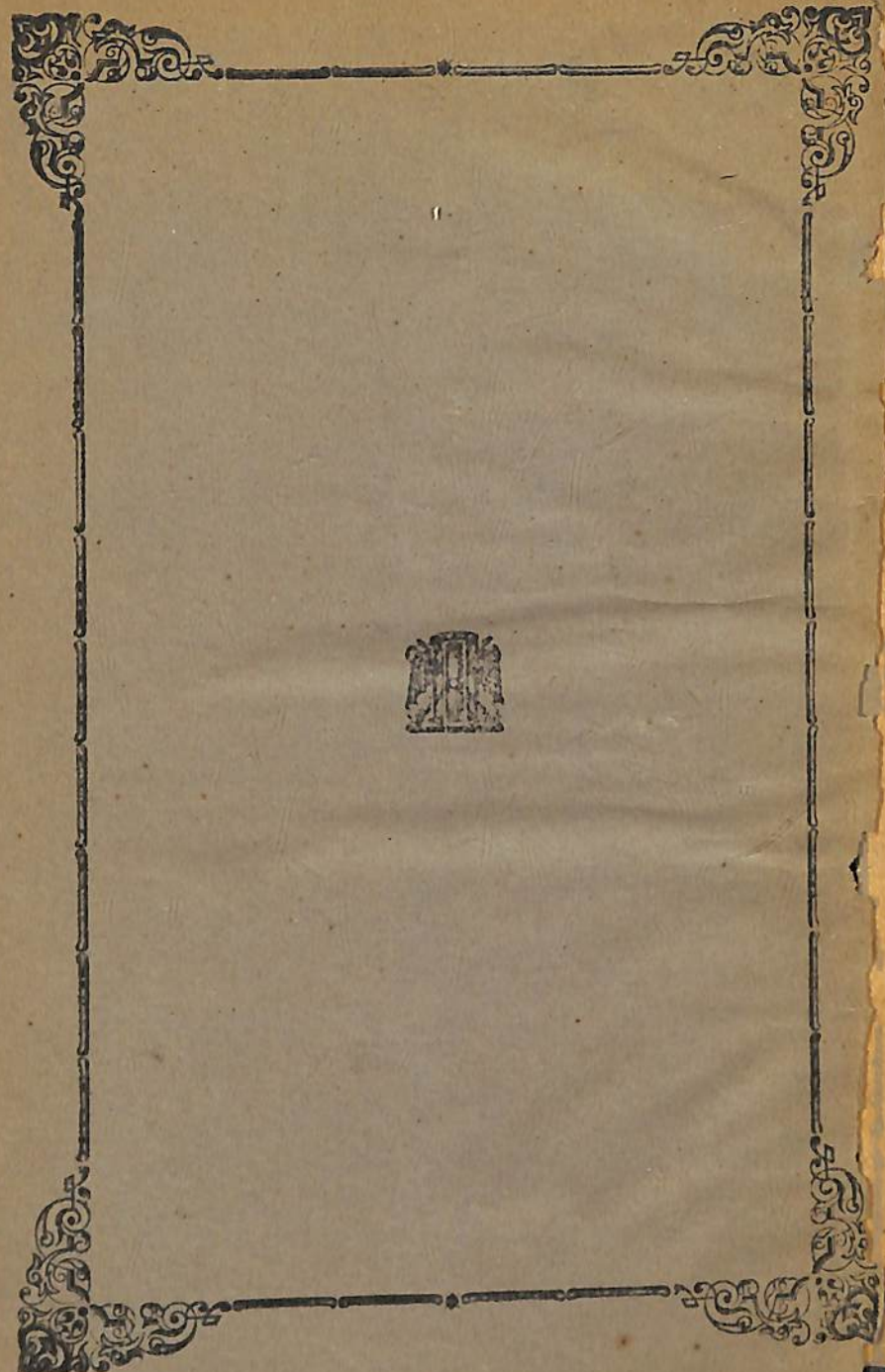
ևս քո երկնամայրաքաղաքին մէջ ատեան և դատաստան
 ունիս . աշխարհի ոստիկան հրեշտակներդ ամեն օր բիւ-
 րաւոր բողոքներ կը հանեն քո ատեան , և դու մարդոց
 սիրտն ու գործքերը քննելով՝ ըստ այնմ կը դատես :
 Երբ աշխարհիս վերայ մեղապարտ մարդ զմարդ կը դա-
 տի իւր օրէնքով , դու որ մարդոյն Աստուածն ես և
 գերագոյն դատաւոր , միթէ քո արդարութիւն՝ իրա-
 ւունք չունի՞ աշխարհիս ապիրատներու դատաստանը
 տեսնալ :

Դատ արա , Տէր , դատ արա , զի քո օրէնքն ու
 դատաստան միայն ճշմարիտ է . համառօտէ՛ միանգամայն
 քո երկայնամիտ դատն ու վճիռ չարերուն վերայ . ինչ-
 պէս կը պաղատէր քո ծառայն Դաւիթ , նովին ճայնիւ
 կը պաղատիմք քեզ :

Դատ արա , Տէր , դատ արա , զի մեր աշխարհ լը-
 ցաւ անիրաւութեամբ : Եւ դու գիտես , Տէր արդար
 և ազատարար , զի մեր փրկութիւն 'ի քէն է 'ի ժամա-
 նակի նեղութեան :

Վ Ե Ր Ջ

1008

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0263199

